

ПЕТРО ПЕТРОВИЧ КУРІННИЙ: ВПЛИВ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ТА ВИБІР ПРОФЕСІЇ

Робота присвячена актуальній темі дослідження життя та діяльності вчених-емігрантів, наукова спадщина яких стає відомою тільки тепер. До таких належить П. Курінний (1894–1972) – уродженець Умані, історик, археолог, мистецтвознавець, етнограф, музеєзнавець, організатор пам'яткоохоронної справи на Україні. У статті викладено основні фактори, що вплинули на вибір громадянської позиції та професії науковця. Розгляд цього питання допоможе в подальшому аналізувати мотиви тих чи інших вчинків П. Курінного та зрозуміти його позицію у відстоюванні інтересів українського народу в контексті збереження культурних його надбань.

Ключові слова: П. Курінний, археологія, еміграція, наставник.

Постановка проблеми. У травні 2014 р. виповнюється 120 років від дня народження Петра Петровича Курінного – вченого зі світовим ім'ям. П. Курінний – відомий археолог, етнограф, засновник та перший директор Уманського краєзнавчого музею, професор Українського Вільного Університету в Мюнхені, один із засновників Української Вільної Академії Наук. Проте його ім'я у радянські часи несправедливо замовчувалося, а реабілітація розпочалася лише після здобуття Україною незалежності, хоча дотепер відношення до нього все ще неоднозначне. Якщо його прізвище зайняло гідне місце серед вчених, археологів, зокрема серед дослідників трипільської культури, за ним визнається авторство відкриття білогрудівської культури тощо, то під сумнів ставиться його патріотизм, над ним все ще висить обвинувачення в колабораціонізмі, «шкідництві на культурному фронті». П. Курінного звинувачують також у перебуванні на еміграції, вивезенні до Німеччини культурних цінностей з Уманського краєзнавчого та інших музеїв. Все ще не оцінено його внесок у розвиток науки і культури в Україні 20–30-х рр. ХХ ст. Які ж фактори вплинули на вибір його професії? Чому він обрав саме таку громадянську позицію, яка призвела до такого неоднозначного ставлення? Аналіз цих питань допоможе в подальшому аналізувати мотиви тих чи інших вчинків П. Курінного та зрозуміти його позицію у відстоюванні інтересів українського народу в контексті збереження його культурних надбань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Всебічне дослідження біографії П. Курінного, його внеску у розвиток археології, етнографії України, розвиток пам'яткоохоронних установ упродовж 20–30-х рр. ХХ ст., ролі у музейному будівництві України ще не розпочалося. Досі це було зумовлене обмеженою джерельною базою, основна частина якої зосереджена у Німеччині. Проте, вже зроблено чимало: опубліковано його окремі праці (статті, монографії); умови формування особистості вченого докладно викладені ним самим у слідчих зізнаннях та частково виданих рукописах його батька – П. Ф. Курінного (1852–1931 рр.) – «Умань та уманьчани очима Курінного П. Ф.»; у наукових розвідках С. Білоконя відображені окремі напрями наукової діяльності вченого; його прізвище згадується у дослідженнях, присвячених діячам науки і культури – Д. Щербаківському, Т. Мовчанівському та ін.; у дослідженні Т. Тимченко про київську школу реставрації станкового малярства визначено роль П. Курінного у налагодженні роботи реставраційної майстерні Музею культур і побуту, розгортанні реставраційної справи в Україні; роль вченого у діяльності ВУАКУ висвітлено у дисертаціях С. Нестулі та О. Денисенка.

Мета. Дослідження питання становлення особистості вченого у контексті історії України першої половини ХХ ст. Слід зазначити, що в цьому дослідженні не піднімається завдання дослідити повну біографію вченого та його наукову і громадську діяльність. Завданнями роботи є: з'ясувати умови родинного виховання; дослідити фактори впливу на формування життєвої позиції та вибір роду занять П. П. Курінного; популяризація та початок реабілітації імені вченого.

Виклад основного матеріалу. Петро Петрович Курінний народився в Умані на Київщині 1 травня 1894 р. у сім'ї приватного адвоката у селянських справах Петра Федоровича Курінного – «походженням з селян села Трисаги-Свинарки Черкаського повіту, кріпака по стану... та від матері, Пелагії Іллінічної Жукової родом з Володимирівської губернії, дочки

механіка городищенського заводу» [5, 28]. Щоденники батька чітко вказують на козацьке походження роду Курінних: «Прадід прибув сюди із Запоріжжя і поселився тут, як один з перших основників села Свинарка» (нині с. Петропавлівка Городищенського р-ну, Черкаської обл.). Родина Курінних виховувала семеро дітей – 5 хлопців і 2 дівчинки, які від народження були оточені любов'ю та увагою. Родина жила в достатку та шанувала закони християнської моралі [2, 136].

Особливий вплив на малого Петра мав батько, який передав йому почесну місію служіння народу. Спогади про нього сповнені глибокою повагою та гордістю, адже батько був «самоучкою» та доволі «культурною людиною, любив книжки, старанно їх купував. Протягом 55-ти річної праці на Уманщині він заслужив виїмкову пошану як оборонець, як широкий робітник в галузі позашкільної освіти, автор високої вартості «Статистичного опису Херсонщини», піонер уманської кооперації, фундатор пожежної команди, народних чайних» [5, 28].

Петру Петровичу з раннього дитинства була доступна батькова бібліотека – «великий асортимент книжкового матеріалу». Частими гостями в них були композитор П. Демущий (хрещений сестри Палагії), К. Крамаренко (земляк батька, член старої (1870–1880-х рр.) Української громади). Ці знайомства запам'яталися йому з дитинства та були першими «українськими враженнями» Петра Петровича [5, 29]. Крім цього, його звеселяли родинні вечірки та підготовка до екзаменів на квартирі Віталія Петровича Суровцева (батько Н. Суровцевої, секретаря інформаційного бюро дипломатичної місії УНР у Відні) [5, 31]. За спогадами П. Курінного, вони були веселі, з «виїздами за місто на конях, українським співом, декламаціями, дискусіями».

Оскільки в подальшому діяльність П. Курінного була пов'язана з Києво-Печерською Лаврою, доцільно з'ясувати питання релігійності родини. Так, батько був глибоко віруючою людиною й аби збагнути наскільки, слід звернутися до недрукованих щоденників Петра Федоровича. Справа в тому, що він завдячував своєму громадянському становленню не власним батькам (хоч він їх безсумнівно шанував), а о. Феодосію Стрижевському – настоятелю церкви св. Петра і Павла в Свинарці (Петропавлівці). Саме останній «прищепив щирю віру і любов до Бога і людей, постає перед нами справді інтелігентною людиною з філософським нахилом мислення, він священник за покликанням» [3, 34]. П. Ф. Курінний вважав себе названим сином о. Феодосія, адже «він просив моїх батьків відати мене йому за свого з метою взяти мене за сина та хотів виховати мене і віддати у вищі учбові заклади», – так згадував у своїх записках про свого духовного наставника Петро Федорович. Смерть о. Феодосія стала великим горем і «довго ще багато років його згадували добрим словом, а ті кого він просвітив світом науки, передають пам'ять про нього і своїм нащадкам. Гадаю, що й мої нащадки мають згадувати о. Феодосія, як нашого благодійника, у тому числі тим, що допомогли мені зробитися інтелігентом і відповідно до того виховати свою родину» [3, 35].

Підготовку до вступу в гімназію малий Петрик одержав вдома. Першими вчителями були батько, мати, племінник П. Бондаренко та садовод уманської школи садівництва Петро Федорович. 18 березня 1900 р. останній записав у щоденнику: «Петя с увлечением рассказывает как он теперь может складывать по буквам слова, и только букву «я» забывает» [4, 67].

До підготовчого класу Уманської казенної хлопчачої гімназії майбутній науковець вступив 1903 р., де до третього класу вчився добре, а в третьому «придав, сів на другий рік» і саме в цьому році (1906 р.) у нього почав викладати історію та географію Данило Михайлович Щербаківський, описуючи власні розкопки й археологічні знахідки з них [1, 259]. Подальша цитата слідчої справи П. Курінного необхідна для розуміння всього сенсу життя вченого: «Він так захопив мене історією і археологією, що я зараз же почав збирати черепки і несподівано відкрив на полі с. Кочержинець рештки селища людини кам'яної доби на Україні, т. зв. Трипільської культури (III–IV тис. до Р. Х.), що було справжнім відкриттям і раз і назавжди зв'язало мене з археологією, прихилило під авторитет Д. М. Щербаківського» [5, 30].

Учитель, залучивши широкі кола громадськості, розпочав археологічне й етнографічне дослідження Уманщини. З його ініціативи був організований гурток любителів старовини й етнографії, до складу якого входили в основному гімназисти (серед них був і П. Курінний). Однак, після подій 1905–1907 рр., гурток розігнали за підозрами у політичній неблагонадійності [5, 30].

Д. Щербаківський став ідейним наставником П. Курінного і все подальше життя вони жили та працювали поруч до його трагічної загибелі (саме йому він залишив передсмертну записку та свою наукову спадщину в 1927 р.). Отже, з вчителями хлопцю пощастило, адже Д. Щербаківський та інші наставники (Г. Данилів, Г. Куриндін) давали учням читати книжки з власних бібліотек, які більше, ніж шкільна освіта, формували в учнів розуміння окремішності українського народу, його романтичної мистецької історії, його закріплення, несправедливого з ним поводження.

Висновки. На основі вищезазначеного можна стверджувати, що саме родинне виховання (а також батькове релігійне виховання) та українофільське оточення друзів родини, дало той духовний стержень, який став основою активної життєвої позиції Петра Петровича Курінного. Важливим етапом у формуванні світогляду було навчання в Уманській казенній хлопчачій гімназії й особливо знайомство з Данилом Михайловичем Щербаківським, що вплинуло на вибір професії та роду занять, яким учений не зрадив до кінця життя. Таким чином, у 20–30-х рр. ХХ ст. П. Курінний, ввівши досвід та знання своїх батьків, наставників-вчителів, став національно свідомою людиною, патріотом, фахівцем-археологом. Успадкувавши від батька місію служіння народу, він успішно дотримувався батькової настанови. Через це, очевидно, мав чимало проблем і під час війни, коли опинився між двох дияволів і тому вирішив не служити жодному, а головним завданням для нього стало збереження культурних надбань українського народу, що й було в подальшому успішно виконано. Така діяльність підходила для формування «шкідницького» ярлика з радянської влади. На нашу думку, реабілітацію імені не можна робити без «головного й єдино важливого критерію: якою мірою шкідлива та навпаки, якою – нейтральна могла бути діяльність такої людини для її власного народу, для України?», зважаючи на «важку долю нації, що опинилась у ролі буфера між двох тоталітарних наддержав» (В. Чапленко).

Велика моральність та релігійність, організаторські здібності П. Курінного дали можливість на посаді керівника Всеукраїнського Музейного Городка Києво-Печерської Лаври перетворити ВМГ на центр науково-дослідних установ з широкими повноваженнями ВУАК як пам'яткоохоронної організації республіканського значення і чимало зробити у справі збереження та примноження культурних надбань України, що було великою, проте не єдиною заслугою П. Курінного. Відтак, українська наука має ним пишатися, а його діяльність має бути належним чином оцінена.

Список використаної літератури

1. Полонська-Василенко Н. Д. «Українська академія наук»: нарис історії / Н. Д. Полонська-Василенко. – К. : «Наукова думка», 1993.
2. Репресоване краєзнавство України (20–30-ті роки) / наук. ред. : П. Т. Тронько, Ю. З. Данилюк. – К. : Рідний край ; Хмельницький РВВ, 1991.
3. Спогади з мого життя (не закінчений переклад Р. Курінної) (неопубліковане джерело).
4. Умань та уманьчани очима П. Ф. Курінного (з особистих щоденників за 1898–1917 рр.) / за ред. Ю. Торгала, Л. Д. Гарбузової. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2013 – 344 с.
5. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 263, оп. 1, спр. 48628, 61 арк.

Одержано редакцією 20.05.2014

Прийнято до публікації 23.06.2014

Аннотація. *Константинов Т. А. Петр Петрович Куринный: влияние семейного воспитания на формирование гражданской позиции и выбор профессии. Работа посвящена актуальной теме исследования жизни и деятельности ученых эмигрантов, научное наследие которых становится известной только теперь. К таким относится П. Куринный (1894–1972) – уроженец Умани, историк, археолог, искусствовед, этнограф, музеевед, организатор охраны памятников на Украине. В статье изложены основные факторы, повлиявшие на выбор гражданской позиции и профессии ученого. Рассмотрение этого вопроса поможет в дальнейшем анализировать мотивы тех или иных поступков П. Куринного и понять его позицию в отстаивании интересов украинского народа в контексте сохранения культурных его достижений.*

Ключевые слова: П. Куринный, археология, эмиграция, наставник.

Summary. Konstantinov T. Petro Kurinnyi: the influence of domestic education on the public position and choice of profession. Considered the life and activity of the Ukrainian scientist P. Kurinnyi (1894–1972) was famous historian, archaeologist, art historian, ethnographer, organizer of monument protection in Ukraine. His scientific heritage is becoming known only now. The author shows the role of the scientist who is known as the founder and first director of the in Uman local history museum, professor of Ukrainian Free University in Munich and member of the Ukrainian Free Academy of Sciences. The basic factors that influenced on the choice of citizenship and profession of scientist and made clear his position in defending the interests of the Ukrainian people in the context of preserving its cultural heritage were explored. It is alleged that family education (as well as his father's religious upbringing) and Ukrainophilian environment family friends, gave a spiritual core that became the basis for an active life position P. Kurinnyi. The important step in the formation of that was training in Uman breech boys' school and familiarity with D. Shcherbakivsky who influenced on the choice of profession, that he had not changed until his death.

Key words: Kurinnyi P., history, archeology, emigration.

УДК (477.87) «1945–1953»

Л. І. Капітан

ДИЛЕМА «СХІДНЯКИ»-«МІСЦЕВІ» В КОНТЕКСТІ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В ЗАКАРПАТТІ

У статті окреслено специфіку регіональної кадрової політики місцевої адміністрації в контексті радянзації Закарпаття. Панорама суперечливого життя населення краю конкретизовано на прикладі кадрових призначень у районах, де компактно проживали угорці та румуни.

Ключові слова: Закарпаття, радянська адміністрація, кадрова політика.

Постановка проблеми. У сучасній Україні помітно виросли роль і значення регіональних спільнот, їхніх традицій, звичаїв, самобутності. Своєрідним у цьому плані регіоном є Закарпаття, яке вважається типовим прикордонням. На теренах краю за радянської доби його історії зберігалися до певної міри моделі міжетнічних взаємин, багаті регіональні традиції та позитивний соціодемографічний баланс і стосується це, насамперед, сільської місцевості. Цей факт значною мірою детермінує потребу дослідження реалій повоєнного закарпатського села в цілому і зокрема специфіки кадрової політики влади.

Аналіз останніх досліджень. Історіографічний аналіз засвідчує, що поставлена проблема вимагає нового осмислення. Для написання наукової статті цікавими були праці, в яких увага присвячена висвітленню політичної історії сталінської тоталітарної системи в цілому [1, 2, 5, 6, 17, 18, 21], суспільно-політичним реаліям західного регіону України [14, 18, 22, 23], комплексному дослідженню процесів на Закарпатті [9, 10, 12, 15, 16].

Мета. Метою нашого дослідження є окреслення специфіки регіональної кадрової політики місцевої адміністрації щодо закарпатського села в контексті радянзації Закарпаття.

Виклад основного матеріалу. З опануванням теренів Закарпаття Радянською армією його угорське населення, насамперед, чоловіча частина, стало об'єктом репресивних дій нової влади, яка поширювала на закарпатських угорців принцип збірної відповідальності за дії гортістської Угорщини – сателіта гітлерівської Німеччини у Другій світовій війні. За словами начальника політуправління 4-го Українського фронту генерал-лейтенанта М. М. Проніна, «після вилучення органами держбезпеки близько 30 тис. військовозобов'язаних мадяр, більша частина мадярського населення і частина мадяронів з українців стала в тій чи іншій мірі висловлювати незадоволення і негативно ставитися до росіян» [8, 185]. Відтак до радянських таборів військовополонених відправили майже 25 тис. закарпатських чоловіків-угорців у віці від 18 до 50 років, тисячі інтернованих невдовзі загинули від хвороб й нелюдських умов утримування [3].

Справжня сталінська чистка партійних лав комуністичної партії Закарпатської України з грудня 1945 р. до серпня 1946 р. дала результат – із 4249 членів квитки членів та кандидатів всесоюзної комуністичної партії (більшовиків) отримали лише 2634 або 39% [15, 43].

Після включення регіону до складу УРСР розпочався процес становлення і зміцнення органів радянської влади. У цей час чи не найважливішу роль відіграє поширення панівної ідеології комуністичної партії. Для цього був задіяний потужний пропагандистський апарат [11].